

FY6019 Moderne fysikk. Institutt for fysikk, NTNU. Våren 2017.
Løsningsforslag til øving 1.

Oppgave 1: Interferens med C₆₀-molekyler

a) Sublimasjon betyr at stoffet gjennomgår en faseovergang direkte fra fast stoff til gass. Dette skjer så lenge partialtrykket av stoffet i den omgivende atmosfæren er mindre enn trykket som tilsvarer stoffets trippelpunkt.

b) Massen til 1 karbonatom er ca 12 u, der 1 u er ca $1.66 \cdot 10^{-27}$ kg. En buckyball har da masse $60 \cdot 12 \cdot 1.66 \cdot 10^{-27}$ kg $\simeq 1.2 \cdot 10^{-24}$ kg.

Inspeksjon av en fotball eller et bilde av en fotball eller en buckyball på nett viser at det går ca 5 bindingslengder på lengden mellom diametralt motsatte atomer. Med bindingslengde 1.4 Å er dette ca 7 Å. Et tillegg på 3 Å for elektronskyen på utsiden gir en diameter omkring 1 nm.

c) Impuls: $p = mv = 1.2 \cdot 10^{-24} \cdot 117 = 1.4 \cdot 10^{-22}$ kg m.

Kinetisk energi: $K = mv^2/2 = 1.2 \cdot 10^{-24} \cdot 117^2/2 = 8.2 \cdot 10^{-21}$ J = 0.051 eV = 51 meV.

Bølgelengde: $\lambda = h/p = 6.626 \cdot 10^{-34}/1.4 \cdot 10^{-22} = 4.7 \cdot 10^{-12}$ m = 4.7 pm.

Frekvens: $\nu = E/h = K/h = 8.2 \cdot 10^{-21}/6.626 \cdot 10^{-34} = 1.2 \cdot 10^{13}$ Hz.

d) Her er $\lambda/d = 4.7 \cdot 10^{-12}/100 \cdot 10^{-9} = 4.7 \cdot 10^{-5}$, som er mye mindre enn 1. Dermed er $\theta = \lambda/d = 4.7 \cdot 10^{-5}$ (radianer) for 1. ordens maksimum. Hvis vi kaller avstanden mellom 0. og 1. ordens maksimum på detektoren for z , har vi $\tan \theta = z/L$, med $L = 1.2$ m. Med $\theta \ll 1$ kan vi sette $\tan \theta = \theta$, slik at $z = \theta L = 4.7 \cdot 10^{-5} \cdot 1.2 = 5.7 \cdot 10^{-5}$ m = 57 μ m. Dette stemmer bra med Fig. 7 i artikkelen.

e) Antall molekyler pr volumenhet i strålen (med partikkelfluks I og hastighet v): $n = I/v = 3 \cdot 10^{13}/200 = 1.5 \cdot 10^{11}$ m⁻³.

Midlere volum pr molekyl: $V = 1/n = 6.7 \cdot 10^{-12}$ m³.

Dette tilsvarer en boks med sidekanter $L = V^{1/3} = 1.9 \cdot 10^{-4}$ m = 190 μ m.

Dette blir da omtrentlig avstand mellom "nabomolekyler" i strålen, og dette er mye lenger enn apparaturens utstrekning i strålens retning. Vi må derfor konkludere med at molekylene stort sett interfererer med seg selv.

Oppgave 2: Operatorer, egenfunksjoner og egenverdier

a)

$$\begin{aligned}\frac{\partial \exp(-x^2)}{\partial x} &= -2x \exp(-x^2) \\ \frac{\partial \sin kx}{\partial x} &= k \cos kx \\ \frac{\partial \cos kx}{\partial x} &= -k \sin kx\end{aligned}$$

b)

$$\frac{\hbar}{i} \frac{\partial \exp(ikx)}{\partial x} = \hbar k \exp(ikx),$$

dvs vi har fått tilbake samme funksjon som vi startet med, multiplisert med en konstant, $\hbar k$. Følgelig er funksjonen $\exp(ikx)$ en egenfunksjon til operatoren $\hat{p}_x = (\hbar/i)\partial/\partial x$, og den tilhørende egenverdien er $\hbar k$.

c) Vi trenger den 2. deriverte av den oppgitte funksjonen:

$$\begin{aligned}\frac{d \exp(-x^2/2)}{dx} &= -x \exp(-x^2/2), \\ \frac{d^2 \exp(-x^2/2)}{dx^2} &= -\exp(-x^2/2) + x^2 \exp(-x^2/2).\end{aligned}$$

Dermed:

$$\begin{aligned}\hat{h} \exp(-x^2/2) &= \left(-\frac{1}{2} \frac{d^2}{dx^2} + \frac{1}{2} x^2 \right) \exp(-x^2/2) \\ &= +\frac{1}{2} \exp(-x^2/2) - \frac{x^2}{2} \exp(-x^2/2) + \frac{x^2}{2} \exp(-x^2/2) \\ &= \frac{1}{2} \exp(-x^2/2).\end{aligned}$$

Dette viser at $e^{-x^2/2}$ er egenfunksjon til operatoren $\hat{h}$, med egenverdi $1/2$.

Oppgave 3: Noen kontrollspørsmål og små oppgaver

1. Til operatoren $\hat{p}_x = (\hbar/i)(\partial/\partial x)$ svarer x -komponenten av partikkelens impuls $\mathbf{p}$.
2. Operatoren for kinetisk energi $K(p)$ bestemmes ved å erstatte $\mathbf{p}$ med operatoren $(\hbar/i)\nabla$ i det klassiske uttrykket for K . Dermed:

$$\widehat{K} = \frac{(\hbar/i)^2 \nabla^2}{2m} = -\frac{\hbar^2 \nabla^2}{2m}.$$

3. Siden Ψ_3 kun avhenger av x , og ikke av y eller z , er det klart at egenverdiene p_y og p_z begge er lik null. Derivasjon av Ψ_3 mhp x gir $ip\Psi_3/\hbar$, som multiplisert med $\hbar/i$ gir egenverdien $p_x = p$. Derivasjon to ganger mhp x gir $-p^2\Psi_3/\hbar^2$, som multiplisert med $-\hbar^2/2m$ gir egenverdien $K = p^2/2m$.
4. Sammenlignet med Ψ_3 så gir en gangs derivasjon samme resultatet, men med motsatt fortegn, slik at her er $p_x = -p$, en plan bølge som forplanter seg i negativ x -retning (hvis $p > 0$). To gangers derivasjon gir samme resultat som med Ψ_3 , slik at K blir den samme.
5. Ψ_3 svarer til fysisk impuls $\mathbf{p} = p\hat{x}$, Ψ_4 svarer til fysisk impuls $\mathbf{p} = -p\hat{x}$.
6. Derivasjon av cosinus gir sinus, dermed kan ikke $\cos kx$ være egenfunksjon til $\hat{p}_x$.

7.

$$\frac{\partial \Psi_3}{\partial t} = -\frac{ip^2}{2m\hbar} \Psi_3$$

og

$$\nabla^2 \Psi_3 = \frac{\partial^2 \Psi_3}{\partial x^2} = -\frac{p^2}{\hbar^2} \Psi_3.$$

Dermed er

$$i\hbar \Psi_3 = -\frac{\hbar^2 \nabla^2}{2m} \Psi_3,$$

som vi skulle vise.

8. Realdelen av Ψ_3 er en cosinus-funksjon. En gangs derivasjon mhp t gir som resultat en sinus, mens to gangers derivasjon mhp x gir som resultat en cosinus. Dermed kan realdelen av Ψ_3 umulig oppfylle SL.

9.

$$\begin{aligned}\widehat{K}\Psi_9 &= \frac{p^2}{2m}\Psi_9, \\ \widehat{p}\Psi_9 &= p(\Psi_3 - \Psi_4).\end{aligned}$$

Med andre ord, Ψ_9 er egenfunksjon til $\widehat{K}$ (med egenverdi $p^2/2m$), men ikke egenfunksjon til $\widehat{p}$ eller $\widehat{p}_x$. Dermed kan Ψ_9 ikke beskrive en fysisk tilstand med veldefinert impuls.

10. Ved temperatur 300 K har vi $K = 3k_B T/2 = 3 \cdot 1.38 \cdot 10^{-23} \cdot 300/2 = 6.2 \cdot 10^{-21}$ J, dvs ca 39 meV. Med $K = p^2/2m$ og $p = h/\lambda$ har vi $\lambda = h/p = h/\sqrt{2mK} = h/\sqrt{3mk_B T} = 6.626 \cdot 10^{-34} / \sqrt{(3 \cdot 1.67 \cdot 10^{-27} \cdot 1.38 \cdot 10^{-23} \cdot 300)} = 1.45 \cdot 10^{-10}$ m = 1.45 Å.

11. $\widehat{p}\psi = (\hbar/i)\nabla\psi = (\hbar/i)(ik)\hat{x}\psi = \hbar k\hat{x}\psi$, som viser at ψ er egenfunksjon til impulsoperatoren, med egenverdi $\hbar k\hat{x}$.

12. SL:

$$i\hbar\frac{\partial}{\partial t}\Psi(\mathbf{r},t) = \widehat{H}\Psi(\mathbf{r},t),$$

med

$$H = -\frac{\hbar^2\nabla^2}{2m} + V(\mathbf{r}).$$

TUSL:

$$H\Psi(\mathbf{r},t) = E\Psi(\mathbf{r},t).$$

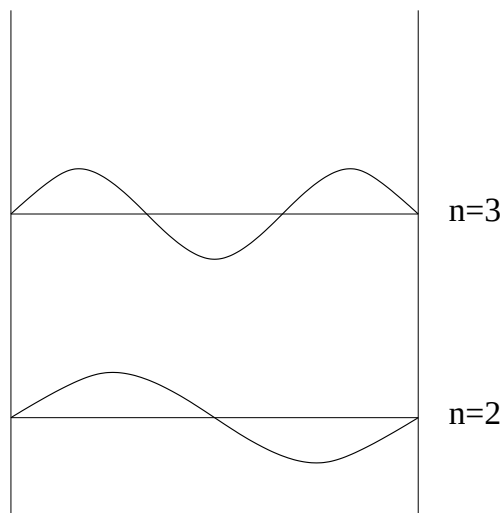
13. Tilsvarende som i 12, men med $\partial^2/\partial x^2$ i stedet for ∇^2 og $V(x)$ i stedet for $V(\mathbf{r})$.

Oppgave 4: Partikkel i boks

a) Grunntilstanden, $n = 1$, har ingen nullpunkter, 1. eksiterte tilstand, $n = 2$, har ett nullpunkt, osv. Dvs at tilstand n har $n - 1$ nullpunkter.

b) Grunntilstanden og alle eksiterte tilstander med odde n er symmetriske omkring boksens midtpunkt $x = L/2$. Tilstander med like n er antisymmetriske omkring $L/2$. Absoluttkvadratet av bølgefunksjonen er symmetrisk omkring $L/2$ for alle n .

c) Her er $\psi_n''/\psi_n = -2mE_n/\hbar^2 < 0$ for alle n . Det betyr at ψ_n krummer inn mot x -aksen. Skisse:

d) Vi finner den ønskede sannsynligheten ved å integrere $|\psi_1(x)|^2$ fra $L/4$ til $3L/4$:

$$\begin{aligned}
 P &= \int_{L/4}^{3L/4} \frac{2}{L} \sin^2 \frac{\pi x}{L} dx \\
 &= \frac{2}{L} \cdot \frac{L}{\pi} \int_{\pi/4}^{3\pi/4} \sin^2 u du \\
 &= \frac{2}{\pi} \int_{\pi/4}^{3\pi/4} \frac{1}{2} (1 - \cos 2u) du \\
 &= \frac{1}{\pi} \Big|_{\pi/4}^{3\pi/4} \left(u - \frac{1}{2} \sin 2u \right) \\
 &= \frac{1}{\pi} \left(\frac{\pi}{2} - \frac{1}{2} \sin(3\pi/2) + \frac{1}{2} \sin(\pi/2) \right) \\
 &= \frac{1}{\pi} (\pi/2 + 1/2 + 1/2) \\
 &= 1/2 + 1/\pi \\
 &\simeq 0.82,
 \end{aligned}$$

dvs ca 82%. Her har vi substituert $u = \pi x/L$ og brukt den trigonometriske identiteten $\sin^2 u = (1 - \cos 2u)/2$.

e) Energinivåene er

$$E_n = \frac{n^2 \pi^2 \hbar^2}{2mL^2}.$$

Med $m = 9.11 \cdot 10^{-31}$ kg, $L = 5 \cdot 10^{-9}$ m og $\hbar = 1.05 \cdot 10^{-34}$ Js finner vi

$$E_1 = 2.39 \cdot 10^{-21} \text{ J} = 15 \text{ meV},$$

og videre $E_2 = 4E_1 = 60 \text{ meV}$ og $E_3 = 9E_1 = 150 \text{ meV}$.

Er dette små eller store energier og energiforskjeller? For å si noe om det, må vi ha noe å sammenligne med, og vi kan knytte det til vår makroskopiske verden ved å sammenligne med typisk termisk energi $k_B T$. Ved romtemperatur, ca 300 K, er $k_B T \simeq 25 \text{ meV}$. Dette er mindre enn, men av samme størrelsesorden som avstanden fra grunntilstanden til 1. eksiterte tilstand, $E_2 - E_1 = 45 \text{ meV}$. Med andre ord, denne boksen vil "oppføre seg kvantemekanisk": Selv ved romtemperatur vil elektronet befinne seg i grunntilstanden, og det er knapt nok termisk energi tilgjengelig til å eksitere elektronet opp i 1. eksiterte tilstand. Og dersom vi senker temperaturen til f.eks 77 K (som tilsvarer flytende nitrogen), vil elektronet med stor sannsynlighet befinne seg i boksens grunntilstand.

f) Med $m = 70$ kg og $L = 1$ m blir $E_1 = 7.8 \cdot 10^{-70} \text{ J} = 5 \cdot 10^{-48} \text{ meV}$. Det betyr at avstanden fra grunntilstanden til 1. eksiterte tilstand er ca 10^{-47} meV . Setter vi dette lik termisk energi $k_B T$, finner vi at det tilsvarer en temperatur $6 \cdot 10^{-47} \text{ K}$. Med andre ord: Ingen fare for at du ville merke noe til kvantisering i en slik situasjon.